Dialectica eliadescă sacru-profan ca reprezentare a exilului în *Iarba zeilor* de Bujor Nedelcovici

Rodica-Nicoleta Constanda
Muzeul Cărții și Exilului Românesc din Craiova
rodicanicoleta97@yahoo.com

Abstract

In this study, we aim to examine how Eliade's theory of the camouflage of the sacred within the profane is reflected in Bujor Nedelcovici's short stories. Taking as our starting point the volume *The Grass of Gods*, which brings together a series of short stories centered on the theme of *waiting* as a manifestation of exile, this Eliadean dialectic expressed through a recovery and revitalization of sacred space and time translates, in Nedelcovici's work, into a reconstruction of identity. In this sense, however, this revaluation on a personal, individual level is mediated by multiple creative instances, and Nedelcovici's characters (who are the author's alter egos) embody many facets of creative becoming. Real-life experiences transcend the physical, profane realm and take on new meanings, becoming part of the sacred realm, and writing thus becomes a form of catharsis.

Keywords: Linguistics & Literature, sacred-profane dialectic, exile, identity, Nedelcovici's short stories

Rezumat

În acest studiu ne propunem să observăm felul în care teoria eliadescă a camuflării sacrului în profan se reflectă în nuvelistica lui Bujor Nedelcovici. Pornind de la volumul *Iarba zeilor*, care reunește o serie de nuvele ce au drept coordonată – *așteptarea* – ca formă de manifestare a exilului, această dialectică eliadescă concretizată printr-o recuperare și actualizare a spațiului și a timpului sacru se traduce, la Nedelcovici, ca reconstrucție identitară. În acest sens, această revalorizare în plan personal, individual este însă mijlocită de mai multe instanțe creatoare, iar personajele lui Nedelcovici (care sunt alter-egouri ale autorului) transcriu tot atâtea fațete ale devenirii creatoare. Experiențele reale transcend planul fizic, profan și capătă semnificații noi, încadrându-se în planul sacru, iar scrisul devine astfel o formă de catharsis.

Cuvinte cheie: dialectică sacru-profan, exil, identitate, nuvelistica lui Nedelcovici

Introducere

În ceea ce privește exilul studiat ca fenomen individual, particular, așa cum îl definea și Laurențiu Ulici, Nedelcovici declara într-un volum autobiografic realizat sub forma unui interviu apărut în 2010, intitulat *Cine sunteți, Bujor Nedelcovici? Bujor Nedelcovici în*

dialog cu Sergiu Grigore, că exilul poate fi exterior și interior, voluntar sau involuntar. Exilul său fizic începe în 1987, când pleacă la Paris, unde obține azil politic. Această formă de exil apare ca urmare a unui exil interior ce se petrece cu mult înainte. Cenzura cărților sale, interdicția de a publica diverse lucrări, supravegherea de către autorități și obligarea de a lucra în medii neconforme studiilor, toate au contribuit în mod negativ la plecarea din țară. Un exemplu reprezentativ este romanul *Al doilea mesager*, interzis publicării, a fost trimis clandestin în Franța, unde a fost publicat și a obținut premiul Pen Club francez. În 1992, romanul a fost distins cu Premiul Academiei Româno-Americane de Arte și Științe.

1. Sacru-profan – dialectică eliadescă

Volumul în care sunt reunite nuvelele pe care le analizăm este intitulat sugestiv *Iarba zeilor*. Încă din titlu este menționată această dublă perspectivă profan-sacru. Lumea „zeilor" numită de Nedelcovici trimite de altfel la geneza universului și la arhetipurile mitice pe care le găsim în studiile lui Mircea Eliade, fie cele teoretice, fie cele literare – beletristice. În studiul dedicat teoriei camuflării sacrului în profan, Eliade menționa:

O dată așezați în perspectiva omului religios aparținând societăților arhaice, putem constata că *Lumea există pentru că a fost creată de zei*, și că existența însăși a Lumii „spune" ceva, că Lumea nu este nici mută, nici opacă, nu este ceva inert, fără sens și fără scop. (Eliade, 2005, p. 124).

Cât privește mitul, Lucian Blaga îl considera ca „(Mitul e) încercarea de a revela un mister cu mijloace de imaginație." (Blaga, 1987, p. 219).

În studiul *Bujor Nedelcovici – între atracția scriiturii și datoria mărturisirii*, pornind pe linia lui Gilbert Durand, Maria-Mirabela Neagu subliniază că „Atât romanele, cât și prozele scurte ale autorului demonstrează aplecarea acestuia spre sfera miturilor, pe care le actualizează. Majoritatea cărților sale demonstrează o structură mitică." (Neagu, 2014, p. 144).

Într-un soi de abordare metatextuală, în nuvela *Ka*, ce prezintă o doamnă în etate, care trăiește într-un spațiu retras, într-o așteptare a descoperirii profunzimilor, este subliniată această dialectică sacru-profan: „[...] văzuse potențialul mitic" care se ascundea în fiecare cuvânt, gest sau acțiune, dobândise o cunoaștere enigmatică ce se afla în spatele adevărurilor relative [...]" (Nedelcovici, 1998, pp. 79-80).

Așteptarea – formă de manifestare a exilului

În acest studiu ne propunem să observăm felul în care teoria eliadescă a camuflării sacrului în profan se reflectă în nuvelistica lui Bujor Nedelcovici.

Nuvelele din volumul amintit, *Iarba zeilor* (Nedelcovici, 1998), au drept coordonată – *așteptarea* – ca formă de manifestare a exilului. Pentru exilați, exilul este un soi de așteptare a cărei destinație nu o cunosc, o așteptare continuă.

Personajele parcurg un soi de traseu inițiatic necesar obținerii unei existențe capabile de revelare a sacrului. Puse într-o lumină comună, aceste personaje sunt oameni comuni, aflați în spații obișnuite, în situații comune. De exemplu, nuvela *Iarba zeilor* se deschide cu o acțiune cotidiană, zilnică ce îl prezintă cititorului pe domnul Hubert, un fost profesor universitar, aflat acasă, în spațiul personal, în mediul său familiar. Întâmplările zilnice sunt prezentate cât mai firesc, iar ieșirea din acest spațiu conduce la depășirea planului profan.

Despre acest cotidian vorbește și Doina Ruști, *Dicționar de simboluri în opera lui Mircea Eliade*, unde precizează că: „Cotidian – Toate marile revelații, mesajele esențiale se află camuflate în fapte și lucruri banale.” (Ruști, 1998, p. 47)

Situarea inițială pregătește cititorul pentru „așteptarea” pe care personajele ar părea că o anticipează încă din incipit.

Acest traseu relevă o aventură/un parcurs gnoseologic și ontologic. Pe de o parte, personajele trăiesc niște experiențe profane pentru a reuși să transcendă într-o experiență superioară, cea a cunoașterii.

În nuvela intitulată metaforic *Așteptarea*, incipitul este ex-abrupto. Alain, personajul central, aflat într-o vacanță la mare, are conștiința unei revelații pe care însă nu o poate desluși. Lucrurile comune care se întâmplă capătă sensuri diferite (mersul la plajă, înotul etc.), iar apa devine un element de revelare a sacrului. De altfel, inclusiv numele personajului poate fi un element intertextual eliadesc, iar, la fel ca Alain-ul din *Maitreyi*, acesta încearcă să descopere sensuri noi ale existenței. Acest lucru reprezintă o transcendere a timpului și a spațiului real, adică o dispariție. Doina Ruști sublinia că: „Dispariție – În proza lui Eliade dispar din planul realității case, păduri, vehicule și oameni, dar este vorba doar despre o altă dimensiune, camuflată, și de aceea se produc uneori și reapariții la fel de misterioase.” (Ruști, 1998, p. 50)

Pe de altă parte, toate aceste experiențe conduc către o căutare existențială. Reconstrucția identitară se produce printr-o permanentă căutare a sinelui:

> *„[...] înălțimile îi conduc ființa spre o stare de revelație, extaz și căutare de sens: spiritul purificat și transfigurat prin imagine, contact fulgurant cu transcendența, apoi brusca întoarcere în sine și în real.” (Nedelcovici, 1998, p. 78)*

Această „refacere” se realizează nu numai la nivel metatextual și intertextual, cât mai ales la nivelul receptării textuale. Despre puterea pe care o investește Nedelcovici cititorilor vorbește și Anastasia Dumitru (2015) în monografia *Bujor Nedelcovici. Conștiința de scriitor*: „ [...] lectorii – cei care conștientizează necesitatea darului și umplu cu sens durata

Operei.” Observăm, în acest sens, că există mai multe instanțe creatoare ale operei, care se realizează pe trei niveluri: biografic, estetic și receptiv.

Din perspectivă biografică, personajele lui Bujor Nedelcovici sunt niște alter-egouri ale autorului, care transcriu tot atâtea fațete ale devenirii creatoare. Personajele lui Nedelcovici sunt niște exilați ce resimt exilul în diferite forme. Reconstrucția identitară a acestora se produce prin reactualizarea unui timp și a unui spațiu sacru. Experiențele lor reale, la fel ca cele ale lui Nedelcovici, contribuie la revelarea sacrului, ceea ce conduce la o viziune panoramică asupra existenței:

„Citea cărți vechi indiene, studia Coranul și Scriptura, era preocupată de Cabbală... a înțeles că adevărul despre viața ei nu poate fi dobândit și nici descris, iar lipsa de decizie îi fracturase întreg destinul.” (Nedelcovici, 1998, p. 80)

> *„[...] confuzia de-o viață dintre spațiul real și cel imaginar... n-am dobândit conștiința profundă a propriei mele existențe, n-am câștigat o semnificație superioară, n-am izbutit să mă transform atât cât să văd invizibilul dincolo de vizibil...” (Nedelcovici, 1998, p. 80)*

Din punct de vedere estetic, scrisul devine pentru Nedelcovici o formă de catharsis. Într-o dialectică platoniciană, creația se situează la nivelul secund, într-o lume pură a ideilor. Astfel, experiențele reale/ biografice, care se încadrează în planul profan, articulează noi experiențe metamorfozate în stări spirituale, ce transcend planul fizic, material pentru a se situa la nivelul sacrului.

În nuvela *Cealaltă Marie*, cele două prietene care se confesează menționează că „[...] sensul profund al unei idei se află dincolo de cuvinte și nu poate fi explicat, iar învățătura nu poate fi transmisă, ci doar deprinsă prin faptă și har [...]” (Nedelcovici, 1998, p. 91).

Din perspectiva receptării textuale, Nedelcovici îi oferă lectorului posibilitatea de a construi/deconstrui actul creator: „[...] adevărul nu poate fi obținut, ci doar sugerat.” (Nedelcovici, 1998, p. 83), însă cititorul este cel care decide dacă intervine sau nu în parcursul personajelor: „Și a ignora este o artă, nu numai a afla” (Nedelcovici, 1998, p. 81).

Putem spune că toate cele trei instanțe – autor, narator, receptor – sunt complementare și articulează un discurs identitar, al revelației prin scris.

Concluzii

Această dialectică eliadescă manifestată printr-o recuperare și actualizare a spațiului și a timpului sacru se traduce, la Nedelcovici, ca reconstrucție identitară. În acest sens, această revalorizare în plan personal, individual este mijlocită de mai multe instanțe creatoare, iar personajele lui Nedelcovici (care sunt alter-egouri ale autorului) transcriu tot atâtea fațete

ale devenirii creatoare. Experiențele reale transcend planul fizic, profan și capătă semnificații noi, încadrându-se în planul sacru, iar scrisul devine astfel o formă de catharsis.

Majoritatea personajelor trăiesc un exil exterior sau interior și reușesc să îl depășească prin această așteptare de revelare a sacrului, a misterelor universului ce transgresează dimensiunea personală a fiecărui individ și devin un soi de predestinare.

Corpus

Nedelcovici, Bujor, *Iarba zeilor*, București, Editura Eminescu, 1998

Bibliografie

Blaga, Lucian, *Trilogia valorilor*, București, Editura Minerva, 1987

Dumitru, Anastasia, *Bujor Nedelcovici. Conștiința de scriitor*, prefațată de Alex. Ștefănescu, Editura All, București, 2015 apud Bujor Nedelcovici – 85. Vocația de prozator – Romania literara

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas, 2005

Neagu, Maria-Mirabela, *Bujor Nedelcovici – între atracția scriiturii și datoria mărturisirii*, București, Editura Tritonic, 2014

Nedelcovici, Bujor, *Cine sunteți, Bujor Nedelcovici? Bujor Nedelcovici în dialog cu Sergiu Grigore*, București, Editura Allfa, 2010

Rușți, Doina, *Dicționar de simboluri în opera lui Mircea Eliade*, București, Editura Coresi, 1998

Ulici, Laurențiu, „Avatarii lui Ovidiu”, în *Exilul. Secolul 20*, București, nr. 10-12/1997 ;1-3/1998, pp. 14-18